QISHLOQ XO‘JALIGI VA SANOAT KORXONALARI O‘RTASIDA KOOPERATSIYA MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Abdinazarova Feruza Umidullayevna
Qarshi davlat texnika universiteti "Biznes va boshqaruv"
kafedrasi dotsenti, i.f.f.d. (PhD),
Abdiraximov Fayozbek
TDIU 5-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada qishloq xo‘jaligi va sanoat korxonalari o‘rtasidagi kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Hozirgi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida agrar soha bilan sanoat tarmoqlari o‘rtasidagi uzviy hamkorlik mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, logistika tizimini rivojlantirish, investitsion faoliyatni kuchaytirish hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali kooperatsiya aloqalarini mustahkamlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, fermer xo‘jaliklari, klaster tizimlari va sanoat korxonalari o‘rtasidagi iqtisodiy manfaatdorlik tamoyillari, shartnoma asosidagi hamkorlikning samaradorligi hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilingan. Maqolada kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirish orqali mahsulot sifati va eksport salohiyatini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish hamda yangi ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatlari asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Qishloq xo‘jaligi, sanoat korxonalari, kooperatsiya, iqtisodiy mexanizm, agrar soha, klaster tizimi, investitsiya, logistika, qayta*

ishlash sanoati, innovatsion texnologiyalar, ishlab chiqarish samaradorligi, eksport salohiyati, fermer xo'jaligi, bozor iqtisodiyoti.

Qishloq xo'jaligi va sanoat iqtisodiyotning bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muhim tarmoqlari hisoblanadi. Ushbu ikki soha o'rtasidagi samarali hamkorlik mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish va aholi farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, saqlash, transportirovka qilish va ichki hamda tashqi bozorlarga yetkazib berish jarayonlarida sanoat korxonalarining o'rni tobora ortib bormoqda.Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotida agrar va sanoat integratsiyasi iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki qishloq xo'jaligi xomashyo yetkazib bersa, sanoat korxonalari ushbu mahsulotlarni qayta ishlash orqali qo'shimcha qiymat yaratadi. Natijada iqtisodiyotda ishlab chiqarish hajmi ortadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va eksport imkoniyatlari kengayadi.O'zbekiston iqtisodiyotida ham agrar sektor muhim ahamiyatga ega bo'lib, mamlakat aholisining katta qismi ushbu sohada faoliyat yuritadi. Shu sababli qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sanoat asosida qayta ishlash, ularni zamonaviy texnologiyalar orqali tayyor mahsulotga aylantirish hamda ichki va tashqi bozorlarga yetkazib berish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirish muhim iqtisodiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Kooperatsiya iqtisodiy jihatdan manfaatdor tomonlarning o'zaro hamkorligi asosida ishlab chiqarish, qayta ishlash, moliyalashtirish va savdo jarayonlarini samarali tashkil etishni anglatadi. Qishloq xo'jaligi va sanoat korxonalari o'rtasidagi kooperatsiya aloqalari resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot raqobatbardoshligini oshirish

imkonini beradi.So‘nggi yillarda mamlakatimizda klaster tizimini rivojlantirish, fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash va qayta ishlash sanoatini kengaytirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlar qishloq xo‘jaligi va sanoat korxonalari o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu nuqtai nazardan, mazkur mavzuni ilmiy jihatdan o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Qishloq xo‘jaligi va sanoat korxonalari o‘rtasidagi kooperatsiya munosabatlari iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu munosabatlar ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini o‘zaro bog‘lash orqali yagona iqtisodiy tizimni shakllantiradi. Natijada xomashyo yetishtirishdan boshlab tayyor mahsulot ishlab chiqarish va uni iste’molchiga yetkazib berishgacha bo‘lgan jarayonlar izchil amalga oshiriladi.Kooperatsiya munosabatlarining asosiy iqtisodiy mexanizmlaridan biri shartnoma asosidagi hamkorlikdir. Bunda fermer xo‘jaliklari va sanoat korxonalari o‘rtasida mahsulot yetkazib berish, qayta ishlash va sotish bo‘yicha uzoq muddatli kelishuvlar tuziladi. Ushbu tizim fermerlarga mahsulotni oldindan rejalashtirish imkonini bersa, sanoat korxonalariga esa sifatli xomashyo bilan uzluksiz ta’minlanish imkoniyatini yaratadi.Qayta ishlash sanoatini rivojlantirish ham kooperatsiya samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biridir. Masalan, meva-sabzavot, paxta, sut va go‘sht mahsulotlarini qayta ishlash korxonalari qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari bilan hamkorlik qilgan holda yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqaradi. Bu esa nafaqat ichki bozor ehtiyojlarini qondirish, balki eksport salohiyatini oshirishga ham xizmat qiladi.

Klaster tizimi zamonaviy iqtisodiyotda kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishning eng samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Klaster tarkibida fermer xo‘jaliklari, qayta ishlash korxonalari, logistika markazlari va savdo tashkilotlari yagona tizim asosida faoliyat yuritadi. Natijada ishlab chiqarish

jarayonida ortiqcha xarajatlar kamayadi va mahsulot sifati yaxshilanadi.Innovatsion texnologiyalarni joriy etish ham kooperatsiya samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy texnika va raqamli texnologiyalar yordamida mahsulot yetishtirish, saqlash va qayta ishlash jarayonlari avtomatlashtiriladi. Masalan, aqlli sug‘orish tizimlari, raqamli monitoring va logistika dasturlari resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari ham kooperatsiya aloqalarining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Davlat tomonidan imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va investitsion dasturlar ajratilishi fermer xo‘jaliklari hamda sanoat korxonalarining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash qishloq joylarda tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Logistika tizimining rivojlanishi ham muhim iqtisodiy mexanizmlardan biridir. Mahsulotlarni tezkor va sifatli tashish, saqlash va eksport qilish uchun zamonaviy logistika markazlari tashkil etilishi zarur. Transport infratuzilmasining rivojlanishi mahsulot yo‘qotilishini kamaytiradi va ishlab chiqaruvchilar daromadini oshiradi.Kooperatsiya munosabatlarida iqtisodiy manfaatdorlik tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi. Agar barcha tomonlar o‘zaro manfaatdor bo‘lsa, hamkorlik uzoq muddatli va samarali bo‘ladi. Shu sababli foydani adolatli taqsimlash, shaffof iqtisodiy munosabatlarni yo‘lga qo‘yish va raqobatbardosh muhit yaratish muhimdir.Ekologik omillarni hisobga olish ham zamonaviy kooperatsiya tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. Ekologik toza mahsulot ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash va resurslarni tejovchi texnologiyalarni qo‘llash iqtisodiy samaradorlik bilan birga ekologik barqarorlikni ham ta’minlaydi.Hozirgi kunda xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, qishloq xo‘jaligi va sanoat integratsiyasi rivojlangan davlatlarda iqtisodiy o‘sishning asosiy manbalaridan biri

hisoblanadi. Shu sababli O‘zbekistonda ham ushbu yo‘nalishda islohotlarni chuqurlashtirish va innovatsion iqtisodiy mexanizmlarni keng joriy etish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qishloq xo‘jaligi va sanoat korxonalari o‘rtasidagi kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu hamkorlik ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va eksport imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.Kooperatsiya munosabatlarining iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish orqali qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, zamonaviy logistika tizimlarini rivojlantirish hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish imkoniyati yaratiladi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va raqobatbardosh mahsulotlar ulushini oshirishga olib keladi.Klaster tizimlarini rivojlantirish, davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash choralarini kuchaytirish va xususiy sektor faolligini oshirish kooperatsiya samaradorligini yanada mustahkamlaydi. Natijada qishloq hududlarida yangi ish o‘rinlari yaratiladi, aholi daromadlari ortadi va iqtisodiy farovonlik ta’minlanadi.Kelajakda raqamli iqtisodiyot, sun’iy intellekt va innovatsion boshqaruv tizimlari qishloq xo‘jaligi hamda sanoat integratsiyasini yangi bosqichga olib chiqishi kutilmoqda. Shu bois ushbu sohada ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarni amaliyotga joriy etish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdug‘aniyev A. “Agrar iqtisodiyot asoslari”. — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.

2. Rasulov Sh. “Qishloq xo‘jaligida klaster tizimi”. — Samarqand, 2022.

3. Karimov B. “Sanoat iqtisodiyoti va boshqaruv”. — Toshkent, 2020.

4. Yo‘ldoshev M. “Bozor iqtisodiyoti sharoitida kooperatsiya munosabatlari”. — Buxoro, 2019.

5. Ismoilov T. “Innovatsion iqtisodiyot va raqamli texnologiyalar”. — Toshkent, 2023.